

сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf

27. Цивільний кодекс України: Закону України від 16.01.2003 р. № 435-IV (в редакції від 30.09.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

28. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (станом на 1.09.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

29. Шуміло О. В. Щодо доступу до правосуддя в галузі охорони довкілля / О. В. Шуміло // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2015. – Серія ПРАВО; Випуск 34; Том 2. – С. 56–59.

30. Ясинюк М. М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства / М. М. Ясинюк // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1(45). – С. 79–85.

31. John E. Bonine Chapter 3 The public's right to enforce environmental law // Handbook on Access to Justice under Aarhus Conventin / [S. Stec, D. Skrylnikov, J. E. Bonine and others]. – SZENTENDRE: The Regional Environmental Center for Central and Eastern Europe, 2003. – P. 31–37.

** Гріненко Олена Олексіївна – доктор юридичних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України, Голова Київської міської організації правників (ВГО Асоціація українських правників).*

** Мірошниченко Оксана Петрівна – старший консультант відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України.*

УДК 341.215 + 341.231

Віктор Дубовик *

ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ КОЛЕКТИВНИХ ПРАВ НАРОДІВ У КОНТЕКСТІ НОРМ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

У статті досліджуються актуальні питання міжнародно-правового регулювання реалізації колективних прав народів на самовизначення, а також способи імплементації механізмів захисту прав корінних народів у внутрішньодержавну практику.

Ключові слова: колективні права, права корінних народів, право на самовизначення, міжнародно-правове регулювання, законодавство України в сфері захисту прав корінних народів.

Дубовик В. В. К вопросу об определении основных коллективных прав народов в контексте норм современного международного права.

В статье исследуются актуальные вопросы международно-правового регулирования реализации коллективных прав народов на самоопределение, а также способы имплементации механизмов защиты прав коренных народов во внутригосударственную практику.

Ключевые слова: коллективные права, права коренных народов, право на самоопределение, международно-правовое регулирование, законодательство Украины в сфере защиты прав коренных народов.

Dubovyk V. V. To the question of definition of fundamental collective rights of peoples in the context of contemporary international law standards.

The article is a research of current issues of international legal regulation of implementation of collective rights of peoples to self-determination and mechanisms for the implementation of remedies for the rights of indigenous peoples in domestic practice.

Keywords: collective rights, the rights of indigenous peoples, the right to self-determination, international legal regulation, Ukrainian legislation in the sphere of protection of the rights of indigenous peoples.

Проблема захисту прав корінних народів має глобальну актуальність у сучасному міжнародному праві, а також для внутрішньодержавного права України. Актуальність цієї проблеми для України як для унітарної держави з поліетнічним складом населення загострюється тривалою невизначеністю правового становища кримськотатарського населення, загрозою зникнення нечисленних кримських етносів – кримчаків та караїмів та іншими історичними, етнічними, правовими та політичними чинниками. Крім того, актуальність цієї теми посилюється трагічними подіями, що відбуваються останнім часом на окупованій РФ території Автономної Республіки Крим (далі – АРК) [2].

Визначаючи міжнародно-правові стандарти щодо правового статусу корінних народів, міжнародне право сприяє процесам демократизації внутрішнього розвитку держав, на території яких вони проживають. Водночас національні засоби їх правового захисту повинні забезпечувати максимальне врахування вимог, встановлених міжнародно-правовими актами. Сучасне ж міжнародне право слугує не тільки орієнтиром, але й потужним стимулом у розвитку внутрішньодержавного права в сфері забезпечення прав корінних народів.

Своєю чергою інструментами міжнародно-правового захисту прав корінних народів є вироблені міжнародним співтовариством міжнародні нормативні акти, в яких закріплюють права корінних народів, а також діяльність різних міжнародних міжурядових та неурядових організацій, спрямована на реалізацію конкретних процедур захисту їх прав.

Суб'єктом таких прав стають, насамперед, такі соціальні групи, як народи та людство [2]. В процесі міжнародно-правового регулювання та захисту прав корінних народів сучасне міжнародне право виходить з визнання за кожним представником з їх числа загально визнаних прав і свобод, що належать в рівній мірі всім жителям планети, незалежно від їх расової, релігійної, національної чи мовної приналежності. Отже, вони в повному обсязі повинні користуватися всіма правами людини і основними свободами, проголошеними і захищеними міжнародними нормативними актами. Одночасно з цим незалежно від чисельності та інших характеристик на ці народи, як і на інші, поширюються принципи рівноправності і самовизначення. Як слушно зазначається в міжнародно-правовій науці, визнання за ними індивідуальних і колективних прав пов'язано з тим, що корінні народи є такими ж громадянами та народами держав, на території яких вони проживають, як і інші громадяни та народи даних держав. Тому правовий статус корінних народів та їх представників у демократичних державах не повинен поступатися правовим статусом інших громадян [4].

Серед учених-юристів України проблему правового статусу корінних народів досліджували Б. Бабін, М. Баймуратов, Н. Бекіров, О. Грінченко, О. Картунов, Д. Киценко, П. Муцький, М. Орзіх, О. Фрицький, О. Курінний, О. Куц, В. Лісничий, Г. Лозко, О. Малиновська, О. Мироненко, А. Попок, В. Севрюков, В. Трощинський та інші дослідники. Проблематику статусу національних меншин розробляли такі вітчизняні вчені, як О. Биков, Л. Рябошапко. Значну роль у дослідженні прав корінних народів відіграли праці російських юристів-міжнародників, зокрема А. Х. Абашидзе, Ф. Р. Ананідзе, І. П. Блищенко, Н. О. Богданової, О. П. Мартиненка та західних учених – Б. Боурінга, Д. Веббера, Е.-І. Даес, Ф. Катопорлі та ін.

Разом з тим, незважаючи на широке обговорення проблеми правового статусу корінних народів, вона й досі залишається малодослідженою у вітчизняній науці міжнародного права.

Отже, метою цієї статті є проведення комплексного аналізу основних колективних прав народів в контексті принципів та норм сучасного міжнародного права.

Наразі колективні права закріплені в низці універсальних і регіональних міжнародно-правових актів обов'язкового і рекомендаційного характеру.

Так, наприклад, у статті 1 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. (далі – МПГПП) зазначається, що всі народи мають право на самовизначення. У силу цього права вони вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток. При цьому народи для досягнення своїх цілей можуть вільно розпоряджатися своїми природними багатствами і ресурсами без шкоди для будь-яких зобов'язань, що впливають з міжнародного економічного співробітництва, заснованого на принципі взаємної вигоди, та з

міжнародного права. Жоден народ ні в якому разі не може бути позбавлений належних йому засобів існування. Всі держави, в тому числі ті, які мають відповідальність за управління не самоврядними і підопічними територіями, повинні заохочувати здійснення права на самовизначення і поважати це право [11].

Ще одним не менш важливим міжнародно-правовим документом в сфері захисту прав корінних народів є Африканська хартія прав людини і народів від 26 червня 1981 р. (далі – Хартія), в якій, зокрема, йдеться про те, що народи мають систему особливих колективних прав, відмінних від прав індивідів, їх складових. У статті 19 Хартії йдеться про те, що всі народи рівні; вони користуються рівною повагою і мають рівні права. Ніщо не може виправдати панування одного народу над іншим. Крім того, Хартія закріпила право всіх народів на існування. Вони мають незаперечне і невід’ємне право на самовизначення і вільно визначають свій політичний статус і здійснюють свій економічний і соціальний розвиток відповідно до політики, яку вони вільно обрали. Колоніальні або пригноблені народи мають право на звільнення від уз панування будь-якими засобами, визнаними міжнародним співтовариством. Всі народи отримали гарантоване Хартією право на допомогу з боку держав-учасниць у своїй визвольній боротьбі проти іноземного панування, будь воно політичним, економічним або культурним (ст. 20 Хартії) [1].

На нашу думку, з метою визначення особливостей корінних народів слід спочатку визначитися із специфікою міжнародно-правового статусу таких народів. З цією метою вбачається доцільним окреслити зміст феномену колективних прав народів, а також проаналізувати рецепцію механізмів захисту прав корінних народів у внутрішньодержавну практику.

Отже, проаналізуємо каталог прав, що закріплюються за колективними суб’єктами – народами та людством, яке з них складається.

Насамперед, слід акцентувати увагу в цьому контексті на праві народів на самовизначення, яке наразі є найбільш вивченим та розповсюдженим у сучасних міжнародно-правових відносинах.

Відзначимо, що реалізація цього права передбачає значну кількість можливостей самовизначення – від повної відмови від якихось особливих прав до самоврядування, автономії чи різних форм культурного відокремлення, аж до утворення власної держави. Слід підкреслити, що даний принцип розглядається у контексті інших загально визнаних принципів міжнародного права, а саме – принципу територіальної цілісності, незастосування сили та погрози сили, принципу мирного вирішення спорів, принципу поваги прав людини, а також принципу демократії, який іноді розглядається в якості загального принципу права [4].

Зміст та сутність принципу права на самовизначення деталізується у Декларації про принципи міжнародного права від 24 жовтня 1970 р.: «В силу принципу рівноправності і самовизначення народів, закріпленого в Статуті ООН, всі народи мають право вільно визначати без втручання ззовні свій політичний статус і здійснювати свій економічний, соціальний і культурний розвиток, і кожна держава зобов’язана поважати це право відповідно до положень Статуту ООН». У цій же Декларації вказується, що способами здійснення права на самовизначення можуть бути «створення суверенної і незалежної держави, вільне приєднання до незалежної держави або об’єднання з нею, або встановлення іншого політичного статусу» [2, с. 35].

Варто відзначити, що аналогічні принципи закріплені в документах НБСЕ/ОБСЕ, зокрема – Гельсінському Заключному акті 1975 р., Підсумковому документі Віденської зустрічі 1986 р., документі Копенгагенської наради Конференції з людського виміру НБСЕ 1990 р. і інших міжнародно-правових актах.

На думку сучасних юристів-міжнародників, реалізація даного права має здійснюватися на підставі всебічного захисту прав людини і з цієї метою пропонується встановити умови, за яких право на самовизначення може бути реалізовано у формі утворення нової держави, а також розробити механізми міжнародно-правового реагування у разі порушення основних прав і свобод народів.

Не менш важливим з точки зору сучасного міжнародного права є й колективне право народів на власність. У цьому зв'язку слід зазначити, що міжнародне право визнає можливість права власності народів, як колективного публічного права, що має і публічні, і приватно-правові механізми реалізації, однак критеріїв розмежування державної (а також іншої публічної) і народної власності не встановлює [4].

Так, на думку, вітчизняного фахівця в галузі конституційного та міжнародного права Б. В. Бабіна, «пошук моделі реалізації права власності народів дозволяє висунути такі пропозиції. Власність народу повинна поширюватися на усі публічні ресурси, що не мають індивідуально встановленого власника або вигодонабувача і становлять значення для реалізації інших колективних прав народів (права на розвиток, на безпечне довкілля, на мир, на самовизначення, на самоусвідомлення тощо). До таких ресурсів, на думку автора, слід віднести атмосферне повітря і не задіяні в господарських цілях частини природних екологічних систем, включаючи морські простори. Крім того, право власності народу має поширюватися на об'єкти культурного та історичного надбання конкретного народу, що мають значення для реалізації зазначених вище прав» [4].

Ще одним ключовим колективним правом є право народів на мир, яке, своєю чергою, є природним правом народів нарівні з правом на самовизначення, розвиток та на опір гнобленню. Як вірно відзначається в науці міжнародного права, взаємозв'язок даних прав не означає їхнього взаємного заміщення, адже реалізація одного з прав народів не повинна означати істотного обмеження його інших глобальних прав [2].

У цьому контексті варто зауважити, що право народів України на мир має стати провідною тезою внутрішньої та зовнішньої політики нашої держави, зокрема, у нинішніх взаємовідносинах з Російською Федерацією.

Право народів на розвиток також відносять до найважливіших колективних прав, носіями якого є народи та людство в цілому, як учасники міжнародних відносин. Слід мати на увазі, що право на розвиток є універсальним правом, реалізація якого на міжнародному рівні потребує заходів програмного характеру. Це підтверджується й програмними діями держав та міжнародних організацій у сфері розвитку та їх правовими формами, такими як декларації та програмні акти, схвалені резолюціями ГА ООН [8; 9]. Заходи міжнародного співтовариства в контексті створення «нового міжнародного економічного порядку» є подібними до стратегій дій влади з розбудови соціальних держав шляхом використання програмного регулювання [4].

У свою чергу, право народів України на розвиток повинно включати й право на їх участь у формуванні економічної, екологічної, соціальної та інших складових політики розвитку територій, на яких вони традиційного проживають.

Наразі особливої актуальності в контексті останніх подій в Україні набуває право народів на спротив, яке за своєю юридичною природою є колективним глобальним природним правом, що має певні обмеження, однак чітко не врегульовано у міжнародно-правовому аспекті.

Як слушно зазначає професор Б. В. Бабін, «нормативні згадки про право на спротив дозволяють припустити, що відповідний спротив має бути насильницьким чи ненасильницьким, знаходити свій вираз в активних діях або свідомому утриманні від певних дій. Мета такого спротиву чітко не визначена, але все одно саме вона є вирішальним компонентом відповідних діянь: спротив може бути спрямованим на усунення порушень владою конституційного ладу та прав людини, на фактичну протидію таким порушенням або на зміну персонального чи організаційного оформлення публічної влади. Відповідно, важко очікувати від такого спротиву дотримання вимог законності, норм писаного права та відповідної процедури. Часто право на спротив визнається саме у ситуаціях, коли будь-які процедури, передбачені національною правовою системою, вичерпано.

Тому право на спротив фактично є правом війни, війни внутрішньої, за умов якої сторони можуть керуватися не писаним внутрішнім правом, а правом природним та стандартами, закріпленими у міжнародному гуманітарному праві» [4].

Вбачається, що сьогоднішнім завданням української влади має бути максимальне сприяння спротиву окупаційній владі у будь-яких його формах крім тих, що заборонені сучасним міжнародним правом, зокрема, міжнародним гуманітарним правом.

Таким чином, проблема корінних народів ґрунтується на питанні визначення їх міжнародно-правового статусу як носіїв колективних прав. Наразі колективні політичні, економічні, соціальні та культурні права корінних народів є загальновизнаними та отримали своє міжнародно-правове закріплення.

Правовий статус та фактичне становище корінних народів України – кримських татар, кримських караїмів та кримчаків – зумовлено трагічною історією їх історичної батьківщини. Україна з 1991 р. визнавала права корінного кримськотатарського народу де-факто; визнання його статусу де-юре відбулося лише у 2014 р. у зв'язку із окупацією АРК [20]. Сьогодні найважливішою справою та пріоритетним завданням для України та усього міжнародного співтовариства є захист, відновлення та реалізація прав корінних народів в АРК.

Список використаних джерел:

1. Африканская хартия прав человека и народов : принята на встрече глав государств-членов Организации африканского единства 26 июня 1981 г. в Найроби [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memo.ru/prawo/reg/afrika.htm>

2. Бабін Б. В. Конституційно-правовий статус корінних народів України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Борис Володимирович Бабін; Одеська національна юридична академія. – О., 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/130261.html>

3. Бабін Б. В. Правовий статус корінних народів України : моногр. / Б. В. Бабін. – Донецьк: Каштан, 2006. – 312 с.

4. Бабін Б. В. Статус корінних народів у сучасному міжнародному праві [Електронний ресурс] / Б. В. Бабін. – К.: КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2014. – 37 с. – Режим доступу: <http://www.twirpx.com/file/1442984/>

5. Декларация о правах коренных народов : принята резолюцией 61/295 Генеральной Ассамблеи ООН от 13 сентября 2007 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/indigenous_rights.shtml

6. Декларация о праве народов на мир : принята резолюцией 39/11 Генеральной Ассамблеи от 12 ноября 1984 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_peace.shtml

7. Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам : принята резолюцией 1514 (XV) Генеральной Ассамблеи от 14 декабря 1960 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/colonial.shtml

8. Декларация о распространении среди молодежи идеалов мира, взаимного уважения и взаимопонимания между народами : принята резолюцией 2037 (XX) Генеральной Ассамблеи от 7 декабря 1965 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/youth_peace_ideals.shtml

9. Декларация об установлении нового международного экономического порядка : принята резолюцией 3201 (S-VI) Генеральной Ассамблеи ООН от 1 мая 1974 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zonazakona.ru/law/abro/240/>

10. Киценко Д. М. Міжнародно-правовий статус корінних народів: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Д. М. Киценко; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003.

11. Международный пакт о гражданских и политических правах : принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1966 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

12. Мяловицька Н. Права національних меншин: європейський досвід / Н. Мяловицька // Віче. – 2013. – № 17. – С. 12–18.

13. Права коренных народов : резолюция 67/153, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 20 декабря 2012 г. [по докладу Третьего комитета (A/67/454)] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N12/487/80/PDF/N1248780.pdf?OpenElement>

14. Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою : Закон України від 17 квітня 2014 р. № 1223-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 39. – Ст. 1032.

15. Про відновлення прав корінного народу України, примусово переселеного з території Криму: проект Закону України № 4434 від 13 березня 2014 р., внесений н. д. Г. Г. Москалем [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/>

16. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 36. – Ст. 957.

17. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави : постанова Верховної Ради України від 20 березня 2014 р. № 1140-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 15. – Ст. 581.

18. Про права корінних народів України: проект Закону України № 4501 від 20 березня 2014 р., внесений н. д. В. В. Карпунцовим, О. П. Проданом, Р. М. Павленком та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50327

19. Про рекомендації парламентських слухань «Проблеми законодавчого врегулювання та реалізації державної політики щодо забезпечення прав кримськотатарського народу та національних меншин, які були депортовані і добровільно повертаються в Україну»: постанова Верховної Ради України від 20 квітня 2000 р. № 1660-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1660-14>

20. Українська Революція Гідності, агресія РФ і міжнародне право. Монографія / Упоряд. О. В. Задорожній. – К. : Українська асоціація міжнародного права, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://books.google.com.ua/>

* *Дубовик Віктор Вікторович – аспірант відділу європейського права та міжнародної інтеграції Інституту законодавства Верховної Ради України.*

УДК 325.1:341.24

Світлана Олійник *

СПІЛЬНИЙ КОМІТЕТ З ПИТАНЬ РЕАДМІСІЇ ЯК МІЖНАРОДНА ПАРАОРГАНІЗАЦІЯ

У статті досліджено наукові підходи щодо місця Спільних комітетів з питань реадмісії в системі суб'єктів міжнародного права. Визначено, що вони є міжнародними параорганізаціями, що утворюються як прояви інституційного договірної механізму міжнародної співпраці держав у сфері реадмісії осіб. Ці комітети є вторинними суб'єктами міжнародного права та займають проміжне місце між традиційними міжнародними міжурядовими організаціями та дипломатичними конференціями.

Ключові слова: міжнародний орган, організація, параорганізація, комітет, реадмісія.

Олейник С. Н. Совместный комитет по вопросам реадмиссии как международная параорганизация.

В статье исследуются научные подходы по поводу места Совместных комитетов по вопросам реадмиссии в системе субъектов международного права. Определено, что они являются международными параорганизациями, которые создаются как проявления институционального договорного механизма международного сотрудничества государств в сфере реадмиссии лиц. Эти комитеты являются второстепенными субъектами международного права и занимают промежуточное место между традиционными международными межправительственными организациями и дипломатическими конференциями.

Ключевые слова: международный орган, организация, параорганизация, комитет, реадмиссия.

Oliinyk S. M. Joint Readmission Committee as an international paraorganization.

In the article scientific attitudes to the place of Joint Readmission Committees in the system of subjects of the international law are researched. It is determined that they are international